

Dr Bogoslav Potočnjak

O ŽIVOTU I RADU JURJA POTOČNJAKA

Juraj Potočnjak rođen je 15. srpnja 1894. godine u Novom Vinodolskom, rodnom mjestu i njegova oca Maksa, koji je u to vrijeme u Novom bio ravnajući učitelj pučke škole. Majka Agneza Grgurić podrijetlom je iz Gorskog kotara, iz Podstena kraj Broda na Kupi, gdje je upoznala Maksa za njegova učiteljavanja prije premještanja u Novi.

Osnovnu školu započeo je Juraj Potočnjak u Novom, a završio u Sušaku (Trsatu) 1905. godine, gdje je bio premješten njegov otac za učitelja. Prvi razred gimnazije završio je u Sušaku, drugi u Zagrebu, a treći i četvrti u Krapini, jer mu je tu brat službovao kao profesor. Po uzoru na svog oca upisao se 1910/11. školske godine u prvi razred Muške učiteljske škole u Zagrebu, koju završava 1914. a ispit zrelosti polaže 1916. godine. Od 1. listopada 1914. godine polazio je Višu umjetničku školu u Zagrebu, ali je školovanje morao napustiti nakon tri mjeseca zbog ratnih prilika. Zanimljivo je spomenuti da su profesori na umjetničkoj školi u Zagrebu bila poznata imena našeg likovnog stvaralaštva Iveković, Crnčić, Valdec i Kovačić. Potočnjak se sa simpatijama sjeća tih svojih profesora i kolektiva umjetničke škole u kojem je vladao duh kolegijalnosti i sloge.

Kao što je prvi đачki korak u pučku školu učinio u svom rodnom mjestu Novom, tako će i prvi korak mladog učitelja u osnovnu školu učiniti u rodnom kraju svoje majke selu Crni Lug (općina Delnice) u Gorskom kotaru.

Svoju učiteljsku karijeru započeo je bez maturalnog ispita. Kao učitelj pripravnik radio je u raznim selima, gdje je dolazio na kraće vrijeme kao zamjena bolesnom kolegi. Tako je u Lipniku, kraj Karlovca, službovao samo drugo polugodište 1915. godine, a već u rujnu iste godine poslan je u Hrenicu u Podravini, a mjesec dana nakon toga u Imbriovac kraj Ludbrega. Godinu 1916. proveo je u službi u Kutnjaku nedaleko Imbriovca i Velikom Jadrču kraj Vrbovskog u Gorskom kotaru.

Prvi svjetski rat nije mimošao ni Jurja Potočnjaka. U ratu je proveo vrijeme od 1. IX 1916. do 20. XI 1917. godine. Nakon vojske i rata zaposlio se 25. I 1918. godine u Tomašu. Nakon skoro dvije godine, na vlastitu molbu, premješten je u Ludbreške Sesvete.

Budući da je uspješno navršio potreban pripravnički staž u veljači 1920. godine, polaže stručni učiteljski ispit.

U neposrednoj blizini Ludbreških Sesveta nalazi se selo Struga. U tom selu službovala je mlada učiteljica Zlata Kolander s kojom će se Juraj Potočnjak vjenčati 21. kolovoza 1921. godine. U Strugi su se rodili i njegovi sinovi Vlado (1924) i Zlatko (1925). Juraj Potočnjak kaže: »U tom kraju, koji mi je ostao u lijepoj uspomeni, proživio sam lijepi niz godina, a onda tražio i dobio premještaj u Trnovec u neposrednoj blizini Varaždina.«¹ Budući da je proveo punih deset godina u Ludbreškim Sesvetama, prelazi u Trnovec,

gdje ostaje od 22. X 1929. do 5. X 1936. godine. Nakon toga premješten je u Slavonski Brod gdje je doživio kapitulaciju stare Jugoslavije i prve ratne godine.

U toku ratnih godina provedenih u Slavonskom Brodu bio je hapšen i sumnjičen. Naime, njegov stariji sin Vlado otišao je u partizane 1943. godine i to je već bilo dovoljno da Potočnjak kao učitelj bude stavljen pod posebnu prismotru. Preko svog sina Vladimira stupio je u vezu s pokretom NOB-a i dostavljao materijal za Agitprop. Zbog teškoća u kojima se našao zatražio je premještaj iz Broda za Zagreb. I konačno jednog dana stigao je dekret, samo na Potočnjakovo razočarenje ne za Zagreb, već za Staru Pazovu, gdje se premješta na rad u Državnu pučku školu. U Staru Pazovu stigao je i popratni dopis od Kotarske oblasti u Slavonskom Brodu (od 17. III 1944) u kojem se vlastima u Staroj Pazovi ukazuje na slučaj njegova sina partizana i moguće kontakte oca s njim.

U Staroj Pazovi dočekao je i oslobođenje. Za kratko vrijeme imenovan je za sekretara novootvorene gimnazije i nastavnika crtanja i krasopisa. Za život u tom mjestu sam Juraj Potočnjak piše: »Bili su izgledi da mi neće biti loše, osim što se nisam smio ni sjetiti kako sam dalekod od mora i mog dragog Novog. Ta nostalgija me konačno natjerala i ja sam zatražio prijelaz u Hrvatsku.«²

Konačno mu je i ta želja ostvarena. Odlukom Ministarstva prosvjete u Zagrebu od 31. srpnja 1945. godine preuzet je u službu ovog Ministarstva iz NR Srbije, postavljen za učitelja i stavljen na raspogalanje Okružnom NO-u u Sušaku. Ali nije otišao na rad u Sušak, već je 22. listopada 1945. godine postavljen za učitelja u Osnovnoj školi Pantovčak u Zagrebu, a malo zatim i za privremenog upravitelja iste škole. Tu dužnost vršio je do 9. rujna 1946. godine. Sporazumno s Ministarstvom prosvjete povjerava mu se 29. VIII 1947. godine uprava nove XX sedmogodišnje (mješovite) škole u Zagrebu.

Za službovanja u Zagrebu Potočnjak je bio aktivan prosvjetni i društveni radnik. Osobito se angažirao u akcijama Narodne fronte i Sindikata. Uza sve društvene dužnosti izabran je 1947. godine i za predsjednika Sindikata prosvjetnih radnika grada Zagreba i za predsjednika Kluba prosvjetnih radnika grada Zagreba.

Uz redoviti rad u školi obavljao je i dužnost pedagoškog instruktora za osnovne škole I i II rajona grada Zagreba. Stvaralačke sposobnosti za crtanje metodički je prezentirao prosvjetnim radnicima na predavanjima koja su organizirana u tu svrhu, a kao društveni radnik aktivno se uključio u rad tečaja II armije za podoficire pitomce koje je osposobljavao za vojne crtače. U Zagrebu je njegov rad bio toliko zapažen da je imenovan pravim članom Hrvatskog pedagoškog književnog zbora.

Nakon niza godina službovanja po mnogim selima, mjestima i gradovima, ostvarila mu se konačno ona nostalgična težnja da se vrati moru i svom Novom Vinodolskom, »koji je neizmjereno volio, da radi u onoj istoj školi u kojoj je radio i njegov otac, te da tako nastavi očevo nedovršeno i nedorečeno djelo pravog narodnog učitelja.«³ I tako je 20. veljače 1948. godine u zvanju nastavnika nastupio na dužnost upravitelja Sedmogodišnje škole u Novom Vinodolskom. Svoje veliko nastavno i pedagoško iskustvo nastojao je sada snažnijim poletom i zadivljujućom snagom prenijeti nov-

ljanskoj školskoj sredini, da bi tu posljednju etapu svog pedagoškog rada što dostojnije završio. U zakonskom roku odlazi u mirovinu (30. studenog 1950). Međutim, i dalje vrši funkciju upravitelja škole sve do dana primopredaje 31. ožujka 1951. godine, kada definitivno zatvara za sobom vrata osnovne škole.

Govoriti o životu i učiteljskom radu Jurja Potočnjaka a pri tome ne spomenuti njegovu životnu drugaricu Zlatu Potočnjak, bilo bi nepotpuno i okrnjeno. Učiteljica Zlata Potočnjak spada u one generacije svjetlih učitelja praktičara što su svojim radom u razredu i cjelokupnom svojom ličnošću dali snažan pečat mladim generacijama koje su učili i odgajali. Po naravi mirna, tiha i nenametljiva, ostavila je trajan pečat pedagoškog rada u svim sredinama gdje je zajedno sa svojim suprugom Jurjem živjela i radila.

Rad i djelovanje Jurja Potočnjaka široko je i raznoliko. Još kao mladi učitelj shvatio je od prvog dana vrijednost, smisao i dostojanstvo poziva kojemu se posvetio služeći mu odano i savjesno do posljednjeg dana svog života. Zbog toga Juraj Potočnjak nije bio samo vrijedan i dobar učitelj, nego i čovjek široke opće, a posebno pedagoške kulture.

Juraj Potočnjak umro je 16. travnja 1964. godine i pokopan u Novom Vinodolskom.

Kao učitelj Juraj Potočnjak nije bio samo dobar praktičar, nego i priznati pedagoški pisac. Našu pedagošku literaturu obogatio je vrijednim didaktičko-metodičkim radovima u kojima naročito obrađuje problematiku crtanja i pisanja.

Napisao je dva veća stručna rada, a to su: »Rukovođ za crtanje« (Zagreb, 1935) i »Pisanje u osnovnoj školi« (Zagreb, 1947).

U »Rukovođu za crtanje« ističe važnost metode crtanja kojom se u nastavu unosi dinamičnost i dokumentiranost riječi nastavnika, a spoznaje dolaze kroz više osjetila i time postaju čvršće.

Autor je u ovom priručniku izvršio kategorizaciju načina crtanja, i to ne prema tehnici, već prema svrsi, a to su: ilustriranje, izražajno crtanje, shematsko crtanje i crtanje kao nastavni predmet.

Kad obrazlaže potrebu crtanja u nastavi Potočnjak ne postupa samo kao praktičar, nego tu svoju praksu zasniva na psihologijsko-pedagogijskim zakonitostima. To se vidi i iz ovih njegovih riječi kad kaže: »Glavna je stvar kod crtanja usavršavanje zapažanja i promatranja predmeta i pojava u okolini djeteta koji se vrši kod crtanja. Važnost samog crteža dolazi na drugo mjesto, tj. iza misaonog rada. Crtanje mora biti uvijek novi posao traženja, zapažanja i uspoređivanja likovnih pojava i ljepota, razmjera, sjene, boje itd. Nije cilj osnovne škole stvarati umjetnika, već praktične, aktivne i misaone građane, ljubitelje prirodnih i umjetnih ljepota.«⁴ I danas, mnogo godina nakon tiskanja ovog »Rukovođa za crtanje« njegove misli su jednako aktualne analizirajući ih s odgojno-obrazovnih i funkcionalnih zadataka nastave. Važnost nastave crtanja ogleda se prije svega u tome što učenike uči da točno promatraju stvari u prirodi i u umjetnosti, a to upravo Potočnjak naglašava. Crtanje izoštrava osjetilo vida, ali razvija i učenikovu sposobnost promatranja. Možemo slobodno reći da ni jedan drugi predmet ne može nadmašiti vrijednost crtanja u pogledu pravilnog, postupnog i sistematskog usavršavanja dječjeg promatranja.

Stoga i cjelokupna grafička komunikacija kod njega je prenošenje informacija pomoću slika, crteža i boja, ne zapostavljajući ni riječ, ni broj. Takvo izražavanje podataka, rezultata, promjena i pojava u vidu grafičko-simboličkih prikaza vrlo je funkcionalno i ekonomično. Na taj način se vrlo brzo i jednostavno ulazi u bit često vrlo složenih pojava i procesa. Možemo reći, jednostavnim putem on pomaže učenike da otkrije ideju, pravilo ili zakon. Koristeći se grafičkim materijalom kao jednim sistematskim pristupom učenju, time se razvijaju kod učenika i njegove funkcije, mišljenje, zaključivanje i kreacije.

Potočnjak smatra da crtanje u osnovnoj školi nije samo nastavni predmet već i nastavni princip i to za sve školske predmete. Ako je crtežom duhovito prikazan jedan problem, djeca će ga lakše razumjeti i zapamtiti. Stoga su takvi crteži vrlo prikladni kao pomoćno sredstvo poznavanja prirode i društva. U tu svrhu navodi niz praktičnih primjera raznovrsnosti nastavnog rada u smislu obogaćivanja metodičnog izvođenja nastave.

Drugi značajniji rad Jurja Potočnjaka je priručnik »Pisanje u osnovnoj školi«. Treba odmah konstatirati da se autor ovim svojim djelom postavlja u žarište glavnih problema koji su u ono vrijeme, pa i danas, stajali pred metodikom materinjeg jezika, a to je pismo. Svladavanje početnog čitanja i pisanja predstavlja osnovu za svaki dalji napredak u nastavi materinjeg jezika i u nastavi uopće. Stoga autor tom problemu poklanja dužnu pažnju jer je to vrijeme kad se djeca nalaze pred mnogim teškoćama.

O praktičnom i pravilnom provođenju nastave pisanja u osnovnoj školi mnogo se raspravljalo u nas i u svijetu. Često su se te rasprave najviše odnosile na kaligrafiju (oblik slova), krasopisanke, širinu i oblik crtovlja, držanje ruke, tijela i glave, i o izgledu klupe, a da se sami principi uspravnog i kosog pisma nisu pobliže objašnjavali.

Potaknut svim tim pitanjima, Potočnjak u svojoj knjizi, raspravlja o nedostacima pisanja, odnoseći se kritički i tražeći praktičnu primjenu boljih postupaka.

Potočnjak smatra da tu složenu i tešku vještinu pisanja djeca ne mogu naučiti bez upotrebe crtovlja. Zbog toga i uvodi u nastavu pisanja pomoćne kose crte, podložak i specijalnu školsku ploču, dakle, nastavna sredstva i pomagala koja dotad nisu bila uobičajena.

Autor knjige »Pisanje u osnovnoj školi« poznat je našoj široj pedagoškoj javnosti upravo po tom podlošku. No, pri tome moramo istaći da je on samo dalje razvio ideju svoga oca Maksa Potočnjaka, i na tome razradio svoju teoriju pisanja.

Sve značajke kosog i uspravnog pisma Potočnjak je vrlo dobro metodički obrazložio. Argumentirano je iznio dobre i slabe strane oba pisma, uvažavajući pri tom psihološko-pedagoške razloge. Ovom metodički osmišljenom raspravom o početnom pisanju konačno su u nas prestale rasprave o kosom ili uspravnom pismu. Prevladalo je uspravno pismo. Osim toga, razradio je i osvijetlio još niz drugih faktora od kojih zavisi lijepo i pravilno individualno pismo.

Juraj Potočnjak poznat je i izvan domene užeg pedagoškog rada. On je u punom smislu kulturni radnik, društveno aktivan u svakoj sredini u kojoj je živio i radio, posebno u svom Novom Vinodolskom.

Vrijedno je spomenuti da je on velikim žarom istraživača amatera proučavao povijest Novoga. I tu nam je ostavio nekoliko manjih radova objav-

ljenih u Spomen knjizi Narodne čitaonice Novi Vinodolski, izdane u Novom 1958. godine. To su:

»O imenu grada Novoga« (Županić grad),

»Novi u srednjem vijeku« i »Lopar«.

U članku »Sjednički zapisnici općine Novi od godine 1851. do 1864.«⁵ daje kratak prikaz društvenog, gospodarskog i prosvjetnog života Novoga na osnovi tih jedinih sačuvanih zapisnika bivšeg općinskog poglavarstva.

Svestranost Potočnjaka kao pisca i istraživača novljanske prošlosti ogleda se i u dramatizaciji jedne poznate novljanske narodne pjesme »Kada se Pavle ženjaše« po kojoj je napisao igrokaz »Ženidba vojvode Pavla«.⁶ Na tom dosta opsežnom poslu Potočnjak nije sam radio, već se je za pomoć obratio svom starom poznaniku i kolegi po profesiji prof. Zlatku Špoljaru koji je na tom planu bio već prokušani pisac. Špoljar se spremno odazvao i uz igrokaz napisao i popratnu glazbu.

Juraj Potočnjak inicijator je rada na uspostavi muške narodne nošnje u Novom. S tim u vezi napisao je i referat »Uspostava novljanske narodne nošnje«⁷ koji je pročitao na skupu Novljana na koji je bilo pozvano 179 osoba. Na tom zboru u svom referatu detaljno je obrazložio zbog čega predlaže mušku uskočku narodnu nošnju. U pogledu izgleda muške narodne nošnje Potočnjak kaže: »Ako se odlučimo za ponovno uspostavljanje muške narodne nošnje, moramo najprije biti na čistu, koju mušku narodnu nošnju da uspostavimo? Jer koliko god to nekome izgledalo čudno, mi Novljani imali smo u našoj prošlosti dvije muške narodne nošnje. Jedna je seljačka starosjedilačka kako ju je otprilike uspostavilo društvo »Ilija Dorčić« ili kako ju je slikar profesor Peroš prikazao na slici u župnoj crkvi s lijeve strane velikog oltara; dok je druga uskočka usko vezana na slavne dane staroga Novigrada, na njegovo narodno kolo i junačku narodnu pjesmu, koja se je kako sam već napomenuo, sačuvala do današnjih dana, možda još jedino u Novom od svih mjesta i gradova Jugoslavije.«⁸

Na velikom plakatu sam je nacrtao izgled novljanske muške narodne nošnje. Za taj se crtež poslužio podacima Bretona (1787), dr M. Hacquta (1815), prof. Z. Sertića (1946), reljefom u obradi kamena glave uskočkog vojvode s portala na Konjskom i reljefom glave na kamenom valovu na Solinama u Novom Vinodolskom.

Zaključak narodnog skupa u Novom bio je da se prihvati ideja o uspostavljanju muške narodne nošnje (uskočke), koja će sa narodnom pjesmom i narodnim kolom, uz lijepu žensku narodnu nošnju stvarati skladnu cjelinu.

Taj stav podržan je i prihvaćen i na sjednici Upravnog odbora KUD »Ilija Dorčić«⁹ čime je konačno bilo omogućeno da se ideja Jurja Potočnjaka sprovede i u praksu.

Značajna su još dva njegova rada: »Društveni život u Novom između prvog i drugog svjetskog rata«¹⁰ i »Bilješke«¹¹ po njemu obrađena novljanska kronika od Ferdinanda Paladina koja se odnosi na period od 1889. do 1951. godine. Taj dnevnik Novljanina Paladina pisan je čistim narodnim jezikom i starim novljanskim dijalektom što »Bilješkama« daje posebnu folklornu draž. To je prva i jedina novljanska kronika.

I na kraju ovog prikaza njegovih radova spomenimo još jedan u kojem je na najsazetiji način nastojao prikazati svu simboliku velike kulturne baštine, gospodarske moći i primorske orijentacije Novog Vinodolskog, a to je grb Novog koji i danas simbolizira ovu mjesnu zajednicu.

Juraj Potočnjak poznat je i kao društveni radnik. Svojim radom dao je biljeg jednom periodu društvenog i kulturnog života Novog Vinodolskog.

Od niza njegovih ideja i akcija treba ipak izdvojiti jednu. Dugo je u njemu sazrijevala misao kako da se otrgne zaboravu i sačuva za kasnija pokoljenja kulturna baština Novoga. Tu je misao želio i ostvariti osnivanjem novljanskog muzeja.

O tome je i sam napisao: »...često se ruše i zaboravljaju i one stvari koje bi ipak bilo vrijedno sačuvati kasnijim pokoljenjima, kao spomen na život starih Novljana, a napose od oslobođenja dalje. U želji da se spasi ono što se još spasiti dade, zanosio sam se živom željom, da se u Novom osnuje muzej lokalnog karaktera. Tu misao iznosio sam u par navrata, te sam konačno uspio, da za tu ideju zainteresiram, doduše vrlo malen broj drugova, ali zato drugova koji su spremni i uz najveće žrtve da ostvare ovu lijepu zamisao.«¹²

Njegova ideja je ostvarena i 1. svibnja 1951. godine otvoren je novljanski muzej uz velike počasti koje su tom prilikom priređene.

Spomenimo na kraju i to da je Juraj Potočnjak bio prvi predsjednik Kulturno-umjetničkog društva »Ilija Dorčić« u Novom Vinodolskom i da se nesebično zalagao oko očuvanja novljanskih narodnih starina. Sve je to rezultat njegove nevjerojatne vitalnosti, društvene angažiranosti, plodne mašte i svestranog poznavanja prošlosti.

Život i rad Jurja Potočnjaka raznolik je, značajan i sadržajan. Svojim djelom kao učitelj, pedagoški pisac, društveni i kulturni radnik zauzima istaknuto mjesto u društveno-pedagoškom i kulturnom životu užeg i šireg zavičaja. Potočnjakovo djelo ostavlja nam tranju uspomenu.

ZAKLJUČAK

Rad i djelovanje Jurja Potočnjaka široko je i raznoliko. Još kao mlad učitelj shvatio je vrijednost, smisao i dostojanstvo poziva kojemu se posvetio služeći mu odano i savjesno do posljednjeg dana svog života. Kao učitelj nije bio samo dobar praktičar, nego i priznati pedagoški pisac. Našu pedagošku literaturu obogatio je vrijednim didaktičko-metodičkim radovima u kojima naročito obrađuje problematiku crtanja i početnog pisanja.

Juraj Potočnjak poznat je i izvan domene užeg pedagoškog rada. On je u punom smislu kulturni radnik, društveno aktivan u svakoj sredini u kojoj je živio i radio, posebno u svom Novom Vinodolskom. Velikim žarom istraživača amatera proučavao je povijest Novoga. Inicijator je na uspostavi muške novljanske narodne nošnje koja je i izrađena prema njegovim crtežima. Njegova je ideja i zasluga da je u Novom otvoren muzej. Bio je i prvi predsjednik KUD »Ilija Dorčić« u Novom Vinodolskom.

BILJEŠKE

- ¹ Juraj Potočnjak: Curriculum vitae, (rukopis), 1960, str. 41.
- ² Juraj Potočnjak: Curriculum vitae, (rukopis), 1960, str. 70.
- ³ Joso Sokolić: Juraj Potočnjak, Riječka revija, 8—9, Rijeka, 1964, str. 697.
- ⁴ Juraj Potočnjak: Rukovođ za crtanje, Jugoslavenska štampa, Zagreb, 1935, str. 10.
- ⁵ Juraj Potočnjak: Sjednički zapisnici općine Novi od godine 1851. do 1864, Narodni muzej, Novi Vinodolski, mat. br. 318, Novi, 10. VIII 1954. (rukopis).
- ⁶ Juraj Potočnjak: Ženidba vojvode Pavla, rukopis, Novi Vinodolski, travnja 1962.
- ⁷ Juraj Potočnjak: Uspostava novljanske narodne nošnje, Narodni muzej, inv. br. III—2—3, mat. br. 1179, Novi Vinodolski, 1. II 1961. (rukopis).
- ⁸ Juraj Potočnjak: o. c., str. 2.
- ⁹ Zapisnik KUD »Ilija Dorčić« od 7. II 1961, Narodni muzej Novi Vinodolski, inv. br. III—2—30, mat. br. 1179.
- ¹⁰ J. Potočnjak: Društveni život u Novom između prvog i drugog svjetskog rata, Narodni muzej, inv. br. III—1—11, mat. br. 462, od 15. VII 1954, rukopis. Na kraju članka autor navodi: »Gotovo sve podatke za ovaj kratki historijski prikaz dala mi je spremno drugarica Marija Kargačin, r. Žvanović, učiteljica u Novom«.
- ¹¹ Juraj Potočnjak: Ferdinando Paladin »Bilješke«, Spomen knjiga Narodne čitaonice Novi Vinodolski, Novi, 1958, str. 52.
- ¹² Iz Zapisnika Narodnog muzeja Novi Vinodolski, Novi, 14. XI 1949, str. 2.